

na tisoče novih podjetij, zgradila so se številna nova naselja in mestne četrti, pokrajino povezujejo nove komunikacije, podoba površja spreminjajo meliorirana polja in umetna jezera hidrocentral. Močno se je spremenila struktura prebivalstva in z njo način življenja ter navade ljudi. Preobraža se sistem izobraževanja in dobili smo nove znanstvene ustanove. Vse to se razvija tako dinamično in s takim tempom, da se nenehno sproščajo nove ustvarjalne sile in postavljajo pred družbene potencialne možnosti nove zahteve.

Zgodovinska znanost se zato močnejše orientira k novemu času, k obdobju teh štirih desetletij boja Komunistične partije Jugoslavije in razvoja delavskega gibanja nasploh. Pred njo niso samo nova obdobja in področja proučevanja. Potrebno se je boriti za dosledno uveljavljanje znanstvenega dialektičnega in materialističnega lotevanja problemov in tudi za ustrezno prenašanje znanja. Razvijati je treba nove delovne metode, pridobivati in usposabljeni nove kadre. Pouk

družbenih ved dobiva večji poudarek v vseh vrstah šol. Družbeni razvoj celo terja posebne šole za družbene vede, katerih sistem se razvija še zlasti z vsemi stopnjami političnih šol, ki dobivajo v sistemu izobraževanja odraslih ugledno mesto. Podpirati je treba razvoj znanstvenih in strokovnih ustanov od univerze do lokalnih muzejev ljudske revolucije in organizirane skrbi za ohranitev spomenikov te veličastne borbe.

Zveza komunistov Jugoslavije tudi na tem področju neposredno prispeva z aktivnostjo svojih kadrov, z razvijanjem znanstvenega dela in ustreznih ustanov. Ustanovljen je Inštitut za zgodovino delavskega gibanja na Slovenskem, na terenu pa se odvija široka akcija ne samo v zvezi s proslavljanjem jubileja, ob katerem se je brez dvoma obogatila ta akcija, temveč tudi za sistematično delo. V to akcijo se vključujejo borci, šole, strokovne ustanove in družbene organizacije, posebno pa še Zveza borcev NOB. Zato si tudi na tem področju lahko obetamo nove uspehe in hitrejši napredek.

PRAVNI STATUS TUJCEV V UREDBAH PIRANSKIH STATUTOV

MIROSLAV PAHOR

Veliki svet mesta Pirana se je sestel 6. aprila 1549. Kaže, da je po dolgi razpravi izglasoval uredbo o prepovedi tujcem, ki niso bili družabniki piranskih meščanov ali prebivalcev mesta, da bi obdelovali piranska občinska polja ali zemljišča na področju savudrijskega Krasa in Kaštela. Pravimo, po dolgi razpravi, ker je priprava na uredbo, ki jo vsebuje LXXIII. poglavje knjige popravkov¹ neobičajno dolga. V predgovoru ali pripravi na razne uredbe so svetniki navadno nakazali, zakaj je bila ta ali ona uredba potrebna, zakaj se to ali ono poglavje statusov popravlja ali ukinja, zakaj se v neki zakon vnašajo nova določila. Skoraj ni člena v statutih mesta Pirana, ki ne bi imel na začetku naznačen namen določila, ki sledi. Navadno so take oznake cilja zelo kratke: »Ker hočemo, da bi meščani živeli v miru...«, »Ker hočemo pomagati porokom...«, »Ker prepovedujemo tujcem, da bi garantirali za desetine...«, »Da bi bile desetine plačane po ukazih...«, taki so v glavnem predgovori posameznih členov statutov. V eni ali dveh vrstah povedo, kakšen je cilj uredbe, zakona, ukaza itd. Včasih pa zadostuje tudi ena sama beseda. Predgovoru navadno sledi ena od besed: *Volumus, statuimus, mandamus, affirmamus, vadit pars* ali *l'andara parte* ali kaj podobnega. V našem primeru pa je pred-

govor k novemu zakonu, kot rečeno, neobičajno dolg. Po drugi strani se zakoni Knjige popravkov mnogokrat sklicujejo na prej izdane zakone, uredbe ali ukaze, ki jih vsebujejo ali knjige statutov ali pa tudi Knjiga popravkov in ki obravnavajo in — kar je važno — potrjujejo ali spreminjajo (to zelo redko) — prejšnje zakone ali ukaze. V našem primeru pa imamo opravka z zakonom, kjer se Veliki svet sklicuje na zakon popolnoma nasprotno vsebine.

Da bi bilo jasno, za kaj gre, naj na kratko navedemo vsebino omenjenega uvoda. Veliki svet, pravijo mestni očetje, je že druge krati sklepal, da se tujcem ne dovolijo obdelovati občinska zemljišča te občine razen v primeru, če so rečeni tuji družabniki nekaterih naših meščanov. Iz tega uvoda je tudi razvidno, da so družabniki tuji delali na spolovino, kar pomeni, da so družabniku meščanu odrajtovali polovico pridelka, polovico pa obdržali sami. Toda, pravi dalje zakon, vemo, da je po evangelijskih svarilih pošteno, pravično in pametno, da se naj ne dovoli jemati kruh iz ust lastnih otrok, da bi ga dajali drugim. A ko je zakon sprejet, vemo tudi, da se kmalu najde zvižaja, ki ga prento. Zato so se nekateri zamislili in z lahkoto našli način, da so varali statut v njegovih (pravičnih) namenih. Seveda je tako

postal statut brezpomemben in iluzoren. (Ti ljudje) so hlinili, da so družabniki nekaterih naših meščanov, ki so se tega načina posluževali za osebne koristi. Na ta način so si (tujci) napravili stancije in dvore na omenjeni zemlji in se v teku časa polastili kakšne hiše v Kaštelu ali kakšne zgradbe v našem mestu. In pod pretvezo, da so družabniki ter da so tako postali sosedje tega kraja ali celo piranski meščani, nadaljujejo svoje delo na omenjenih občinskih zemljiščih, ki so si jih protipostavno prilastili. Ti ljudje so si namreč prilastili že večino Krasa, kjer so v glavnem omenjena zemljišča. Meščani, ki še nimajo dvora na Krasu, težko najdejo kraj, kjer bi si ga postavili, in zato tudi težko dobijo družabnika. To pa zato, ker so tujci našli način, da so postali gospodarji in delajo za svoj račun na škodo naših meščanov in v nasprotju z nameni, ki so izraženi v statutih. In ker moramo poskrbeti za vse to, tako v javno kot v privatno korist in še posebej v korist občine, zato sklenemo...»

Tak je uvod k zakonu 6. aprila 1549. V nadaljevanju izvemo, da je bil zakon sprejet na predlog sodnikov in sindikov, potem ko je seveda o njem razpravljali in ga tudi potrdili in pohvalili svet dvanajstih za preskrbo in ga pregledal gospod potestat.

Preden pa preidemo na zakon sam, naj povemo, da se »in margine« sklicuje na I. poglavje IX. knjige statutov, ki ima tako v tisku iz leta 1606 kot v rokopisni redakciji iz leta 1384, ki je služila kot podlaga za tisk, popolnoma drugačno vsebino. To poglavje vsebuje namreč zakon, kjer je rečeno, da Veliki svet »ponovno ukazuje«, da ima vsak tujec pravico priti na piransko zemljo in delati na njej. Seveda se mora javiti na občini, kjer ga vpišejo v registre. Obenem pa mora položiti dobra jamstva, da bo pšenico in vse druge žitarice, ki jih bo pridelal na tako dobljenem zemljišču, pripeljal v Piran in da bo plačal vse davščine, ki jih plačujejo piranski meščani. Če bi pa kdo tega zakona ne upošteval, naj izgubi obdelovalno površino, ki preide spet v občinske roke.² Zakon je, kot rečeno, nastal leta 1384. Toda tu Veliki svet »ponovno ukaže«, kar pomeni, da je moral biti vsaj en podoben zakon že pred tem letom izglasovan. Primerjava z drugimi tremi redakcijami statutov in s knjigo popravkov iz leta 1367 nam ni povedala nič. Podobnega zakona tam ni. Toda, če je Veliki svet »ponovno« izglasoval ta zakon, mu pač moramo verjeti. Verjetno je bil zapisan v neki knjigi popravkov, ki ni prišla do nas. Toda zakaj nenadoma tak preobrat?

Preden spregovorimo o tem, poskusimo obrazložiti, zakaj so mestni očetje, ki se se-

daj očitno boje priliva tujcev, sploh dovolili, da so prihajali tujci na piransko ozemlje, da so tam dobivali zemljišča in jih obdelovali s pogojem, da bodo plačevali običajne davščine. Znano je, da so v XIV. stoletju razsajale kuge. Posebno močni sta bili v letih 1335 in 1336 ter tista, ki je razsajala leta 1363, torej tri leta po drugi in pet let po tretji redakciji piranskih statutov pod beneško oblastjo. Znano je tudi, da so te kuge skoraj popolnoma izpraznile ne samo savudrijski Kras, temveč tudi dolino Dragonje in Fazana. Zato imamo dokaze v listinah o ponovni naselitvi Sv. Lucije, ki so se ohranile v mestnem in v Grisonijevem arhivu v Kopru.³ Listine nam namreč povedo, da je piranska oblast tedaj naseljevala Sv. Lucijo z dalmatinskimi družinami. Po drugi strani je znano, da so se prav v tej dobi naseljevali Šavrini tudi po dolini Dragonje in po savudrijskem Krasu. Tako je bil naseljen s Šavrini verjetno tudi Kaštel, ki mu kuga ni prizanesla. Popolnoma razumljivo je torej, da je nastal ta »ponovni zakon« iz leta 1384 zaradi tega, ker to ozemlje tedaj še ni bilo popolnoma naseljeno. Če zakon natančneje pogledamo, vidimo, da je njegov namen ta, da preskrbi mesto z žitom in delno tudi z denarjem, ki je z davščinami prihajal od omenjenih tujcev naseljencev v občinsko blagajno. Namen je torej jasan. To po eni strani pomeni, da so hoteli mestni očetje preskrbeti mesto, kar ni bilo mogoče brez novih naseljencev, po drugi strani pa pomeni tudi, da so hoteli te naseljene tujce vezati na Piran s tem, da so jih izenačevali po pravicah in dolžnostih z lastnimi prebivalci. Toda to nam še ne pove, zakaj tak preokret leta 1549.

Predvsem se moramo nekoliko pomuditi pri tujcih družabnikih. Zakon iz leta 1384 jih ne omenja, temveč daje široke možnosti naselitve. Edina omejitev je v tem, da tujec zgubi obdelovalno površino, če ne pripelje pridelanega žita v Piran in če ne plačuje običajnih davščin. Nenadoma pa se pojavi v uvodu k zakonu iz leta 1549 gonja proti tistim tujcem, ki hlinijo da so družabniki Pirančanov, in pa tistim Pirančanom, ki jih v tem podpirajo. To ni nastalo v omenjenem letu, ker zakon omenja, da je Veliki svet že druge krati sklepal o tem. Torej zakon iz leta 1549 ni prvoten. Moral je biti sprejet neki zakon že prej. In če je bil sprejet, je moral biti tudi zapisan. Nicolo Petronio Caldana, ki je priredil za tisk redakcijo statutov iz leta 1384, je ob robu prvega poglavja IX. knjige statutov prezrl opombo, ki pravi, da je bil ta zakon popravljen 16. maja 1502 in sicer v smislu, da nihče, ki ni iz Pirana

ali družabnik piranskega meščana, ne sme prihajati na Kras, da bi tam obdeloval (zemljo) pod kaznijo 25 lir globe. 16. maja 1502 je torej izšel prvi zakon, ki prepoveduje naselitev na savudrijskem Krasu. Tega je urednik statutov, kot omenjeno, prezrl. 27. novembra istega leta je izšel drugi zakon, ki je bil sprejet bolj zaradi kraških pašnikov kot zaradi naselitve, ker je tu govora v prvi vrsti o pašnikih, šele nato o drugih koristih, ki jih tujcem nudi Kras. Primerjava bi nam mogla razložiti to razliko s tem, da je zakon 16. maja prepovedal naseljevanje, zakon 27. novembra pa pašo in pa nedovoljeno obdelovanje savudrijske zemlje. To pa moramo razumeti tako, da je bil prvi zakon napisan v glavnem zato, ker je Veliki svet menil, da je Kras s tujci že dovolj naseljen, drugi zakon pa je bil naperjen bolj proti bujskim, umaškim, momjanskim in drugim kmečkim sosedom, ki so uporabljali savudrijske pašnike brez dovoljenja ali po nepostavnem dovoljenju. Pri tem pa oba zakona dopuščata možnost, da si tujci izberejo med piranskimi meščani družabnika. To pa je pomenilo tudi, da plačajo pravično desetino in druge davke.⁴ Desetina je bila sicer nizka, ker so od 40 živali odrajtovali samo tri, zato pa so bile večje koristi, ki so jih imeli omenjeni sosedje od Krasa. Zaradi tega ni čudno, če so iskali način, kako bi zakon prelisčili. Tako so si počasi, a vztrajno iskali prividnih družabnikov med piranskimi meščani in ti so jim verjetno zaradi nagrade šli na roko s tem, da so jim dobili dovoljenje za pašo in za obdelovanje zemlje. Toda to je šlo tako daleč, da so si tujci začeli graditi stancije in dvore vzdolž vse južne občinske meje. Če se sedaj za trenutek ozremo na omenjene stancije, iz katerih so pozneje nastali skoraj vsi savudrijski zaselki, ugotovimo naslednje: Ob bujsko-piranski in umaško-piranski meji je med XIV. in XVI. stoletjem nastala vrsta stancij in dvorov, ki nosijo imena za Piran tujih družin: Zambrattia, Bassania, Corsia, Albania, Borisia itd. poleg samo nekaterih, ki so bile last piranskih družin: Colombania, Caldania in podobno. Če vrtamo dalje, izvemo, da so bile stancije v glavnem naseljene s koprskimi plemiči, katerih imena še danes nosijo. To je do neke mere razumljivo, če imamo pred očmi samo zakon iz leta 1384. Toda če pomislimo na odnose, ki so tedaj vladali med Kopro in Piranom in če pomislimo na to, da je bila koprška občina po razsežnosti veliko večja in je zato imela večje možnosti naselitve in kolonizacije, nam to postane spet uganka. Da bi pa to uganko rešili, moramo spet poklicati na pomoč knjigo piranskih statutov.

Preden pa to storimo, naj na kratko pregledamo, kaj je prinesel zakon iz leta 1549. »Vsi tisti meščani, ki v resnici nimajo družabnikov, imajo pa s tujci dogovor, da se poslužujejo njihovega imena s trditvami, da so družabniki, a je v resnici popolnoma drugače, jih morajo v roku enega meseca pod neodpustno kaznijo 50 dukatov globe, odpustiti, da ne bodo več uživali občinskih zemljišč pod pretvezo, da so družabniki. Globa se naj neodpustno vzame iz njihovega imetja. Polovica zneska globe naj gre ovaduhu, če se je po njem zvedela resnica, drugo polovico pa naj dobi gospod potestat, ki preskrbi za izvršbo. Poleg tega naj bo takemu meščanu za vselej onemogočeno, da bi dobil zemljišča na krasu in drugih krajih občine. Izpraznjeno zemljišče naj ipso facto postane spet občinsko. Če bi v bodoče kak piranski meščan pod pretvezo družabništva hotel naseliti tujca v Kaštel ali kamorkoli na Kras ali v sosedstvo Pirana, naj bo kaznovan z isto kaznijo. Poleg tega naj izgubi pravico do izboljšav, ki jih je naredil na tako naseljenem zemljišču. Z isto kaznijo se kaznuje tudi tujec, razen v primeru, če je v resnici družabnik piranskega meščana. Z besedo meščan razume zakon tistega Pirančana, ki v Piranu stanuje, ima tam svoje ognjišče, in pa tiste vaške naseljence, ki tam bivajo nad 50 let in so ves čas kot vsi drugi meščani plačevali vse osebne in realne dajatve s tlako vred, ki so se v omenjenem času pojavile na ozemlju Pirana. Na koncu je še določba, da se naj ta zakon vpiše v knjigo popravkov. Na omenjeni seji je bilo prisotnih 67 članov Velikega sveta, od katerih je 60 glasovalo za zakon, 7 pa proti njemu.«⁵

Od zakona iz leta 1502 do pravkar opisane je preteklo 47 let. Veliki svet torej izganja vse tiste družine tujih naseljencev, ki so se naselile v zadnjih 50 letih in niso plačevale desetine in drugih davkov. Če se je to izvršilo in kako, ni znano. Vendar nam zakon določno pove, da je bilo tujcu potrebno 50 let dela in plačevanja davkov, če je hotel postati enakopraven prebivalec občine. Pri tem pa moramo omeniti, da je kazen, ki jo predvideva zakon 27. novembra 1502, zadela domačine, t. j. tiste meščane, ki so nepostavno preskrbovali dovoljenje za pašo ali za obdelavo zemljišč pod pretvezo, da so dobili družabnike. Tujce je kazen doletela le v primeru, če so jih dobili.

Dovoljenje za pašo je smela dajati le občina. Brez takega dovoljenja ni smel noben tujec gnati svoje živine — bodisi drobnice ali govedi — na ozemlje Pirana. Statuti so za tako dejanje predvidevali globo 10 soldov od glave govedi, enega solda pa od glave drob-

nice. Kot navadno, je ovaduh dobil polovico zneska.⁶

Kar se tiče ozemlja Kaštela in savudrijskega Krasa, je važno poudariti, da je bilo pod kaznijo 25 lir globe prepovedano piranskim meščanom prodajati tujcem seno, travo in drva. Pod isto kaznijo je bilo tujcem prepovedano nalagati in odpeljati omenjeno blago izven občinskih meja.⁷ Če upoštevamo, da je bila v občini Piran živinoreja precej dobro razvita ter da je imela posebne uradnike, ki so skrbeli za pobiranje desetine od govedi in drobnice, nam je ta ukrep ravno tako razumljiv kot prepoved paše. Po drugi strani je tedanja občina posvečala veliko pažnjo gozdomom, zato je hotela imeti kontrolo pri sečnji in prodaji drv. Isti zakon poudarja, da se smejo prodajati seno, drva in trava samo z dovoljenjem gospoda potestata in sodnikov. Da je ukrep zelo važen, poudarja že dejstvo, da so morali dati dovoljenje tudi sodniki, t. j. poleg potestata najvažnejši občinski organ.

Meščanom pa so statuti prepovedali tudi prodajati tujcem posestva v mejah občine. Isti zakon prepoveduje tudi darovanje ali kakršnokoli drugo odtujevanje posestev pod kaznijo 25 malih lir globe in razveljavljenja pogodbe. Možno je bilo, da je tujec dobil posestvo na občinskem ozemlju v doto ali ga podedoval ali dobil v last po kakršnikoli drugi zadnji volji umirajočega. To pa zato, ker zakoni ne dovoljujejo, da bi se oblast zoperstavljala volji umirajočih. V takih primerih je bil tujec dolžan stopiti v *sosedstvo* z meščani, kar pomeni, da je moral postati *prebivalec* mesta.⁸

Tujcem je bilo prepovedano kupovati na dražbi nepremičnine meščanov ali prebivalcev Pirana. Prav tako jih niso smeli prodajati na dražbi zaradi dolga, ki so ga imeli meščani pri njih. Lahko pa so na dražbi kupovali in prodajali nepremičnine.⁹

Tujec ni smel sprejeti v dar nobeno nepremičnino brez dovoljenja gospoda potestata. V takem primeru pa je moral potestat zapriseči darovalca in obdarovanega, da je dar resničen in da ni v škodo druge osebe.¹⁰ Ta zakon smemo primerjati in vzporejati s prejšnjim, ker je Velik svet smatral, da je dar podoben zadnji volji, le s to razliko, da se je bilo treba prepričati, da ni v škodo meščanov. Toda če je Veliki svet v teh dveh zakonih nekoliko popustil, je svoj stav do tujcev — in tu pridejo v poštev predvsem tuji trgovci — poostiril v zakonih o garancijah in poroštvi. Prvi teh zakonov ima namen preprečiti sitnosti in neprilike, ki so jih meščani in prebivalci Pirana kdaj pa kdaj trpeli zaradi tujcev. Če bi se namreč tujec

zadolžil pri Pirančanu za vsoto nad 100 soldov, mu ni smel garantirati ali biti porok noben drug meščan ali prebivalec mesta. Če bi kdo kljub temu garantiral, ni smel dobiti nikake pravice in se je s tem že vnaprej odrekel občinski pomoči in zaščiti. Noben meščan ali prebivalec mesta se ni smel zapisati za glavnega plačnika tujčevih dolgov od 40 soldov navzgor tako za kupčije kakor tudi za druge posle. Če bi se kdo ne držal tega zakona, se glasi sklep Velikega sveta, se kaznuje z globo 8 lir. Ta zakon pa dopušča dve izjemi. Prva je ta, da smejo meščani jamčiti za Benečane, podložnike občine Benetke in gospoda doža. Druga izjema pa je ta, da vsak meščan sicer lahko jamči za tujca, toda samo v imenu občine in ne drugače.¹¹ Tu imamo priložnost videti, da ločijo statuti tujce v dve poglavitni skupini. V prvo spadajo pravi tujci, t. j. državljani tujih držav. Za te so Pirančani smeli jamčiti samo v imenu občine. V drugo skupino pa spadajo Benečani in pripadniki beneške države. Za te je smel jamčiti vsak meščan. Ta delitev nam je razumljiva, brž ko pomislimo na ustroj beneške države in njeno sodstvo.

Drugi zakon prepoveduje meščanom, da bi predstavili ali sprejeli tujca za garanta svojih tako novih kot starih desetih. Če bi se kdo ne ravnal po tej prepovedi, se kaznuje z globo 10 malih lir. Občina pa naj uvede proti njemu proces in ga naj kaznuje po statutih in ukazih o nepremičninah.¹² Tudi ta zakon je popolnoma razumljiv. Tujec je prihajal v Piran zelo poredkoma, moglo se mu je na poti ali v domovini kaj pripetiti. Občina bi na ta način ostala brez svojega deleža. Nič čudnega, če se je proti temu zavarovala. Prav tako prepovedujejo statuti meščanom ali prebivalcem Pirana, da bi tujcem prodajali ali na kakršenkoli drug način odtujevali kupoprodajne pogodbe in druge papirje, zadolžnice, nepremičninska in premičninska jamstva, ki bi se pojavila ob kaki pravdi. Kdor bi se proti temu zakonu prekršil, plača 20 malih soldov globe. Vsaka taka prodaja ali odtujitev se pa naj razveljavi. Ravno tako se prepoveduje meščanom in prebivalcem, da bi kupovali tujčeve zadolžnice nasproti meščanom. Nihče od meščanov ne sme plačevati tujčevega dolga pod kaznijo 20 lir globe. Z isto kaznijo se kaznuje, kdor bi tujčevo zadolžnico sprejel v dar ali drugačno koncesijo.¹³

V zvezi s temi zadnjimi zakoni naj omenimo še zakon, ki prepoveduje meščanom, da bi bili tujcem prokuratorji. Noben domačin ali prebivalec Pirana, ki je stanoval najmanj eno leto v mestu, ni smel biti tujcem prokurator proti kateremu koli meščanu ali pre-

bivalcu mesta. Prav tako ni smel sprejemati proti domačinu nobenih naročil. Tak prekršek se je kaznoval z globo 25 lir in z uničenjem prokure ali naročila.¹⁴ Vsi ti ukrepi razodevajo skrb zaščititi imetje meščanov ali prebivalcev mesta proti tujcem. Res je, da je tuji trgovec prinašal mestu velike koristi, toda pred zakonom je ostal le tujec, pred katerim se je bilo treba zaščititi. Kako daleč smo še od svobodne trgovine!

Nekateri drugi zakoni pa tudi nasproti tujcem precej popuščajo. Tak je na primer zakon, ki predvideva domačinovo smrt na tujem. V tem primeru je veljalo, da je lahko pred smrtjo zaupal tujcu svoje imetje in seveda tudi svojo zadnjo voljo. Tujcu je lahko naročil, da je nesel premično imetje, ki ga je (umirajoči) imel s seboj, v Piran in ga izročil sorodnikom oziroma dedičem. Če je v takem primeru tujec po poti kaj izgubil, ni bil dolžan plačati škodo dedičem pokojnika, temveč se je lahko očistil s prisego, razen v primeru, če se mu je dokazala tatvina. Če se mu je to dokazalo, je bil kaznovan na plačilo odškodnine in stroškov.¹⁵ Tatvino pa je bilo težko dokazati posebno še zaradi tega, ker je umirajoči lahko zaupal svojo zadnjo voljo samo eni osebi. Ta zakon je nasproti prejšnjim zelo popustljiv. Očiščenje s prisego je bilo lahko doseči, krivda se ni mogla tako lahko dokazati. Kljub temu pa je ta zakon lep dokaz o zaupanju poštenosti tujcev v XIV. stoletju.

XXIII. poglavje II. knjige statotov prinaša zakon, po katerem je v Piranu prepovedano prodajati pokvarjeno in ponarejeno blago. V nadaljevanju pravi zakon, da je treba tako blago zažgati in upepeliti. To velja za vsakega trgovca, pa bodisi da je domačin ali tujec. Zakon tega sicer ne poudarja izrecno, vendar je razumljivo, da so mestni očetje tako mislili. To nam potrjuje tudi izjema, ki jo Veliki svet dopušča za tovarnike (Mussoleti). Pokvarjena moka, ki bi jo pripeljali tovarniki, naj spada direktno pod voljo gospoda potestata. Ako bi kupec ugotovil, da je kupil pokvarjeno blago, ima pravico zahtevati, da se mu povrne znesek, ki ga je plačal zanje. Blago pa mora izročiti cenilcem, ki naj ga upepelijo. Cenilci so bili dolžni prijaviti vse primere prodaje pokvarjenega blaga. Kaj so mislili mestni očetje s tem, da so izvzeli moko mussolatov iz splošnih določb zakona, ni dognano. Vendar že dejstvo, da jo postavljajo pod direktno voljo potestata, ne obeta nič dobrega.¹⁶ Sodbe potestata v teh primerih niso znane, vendar niso mogle biti lahke. Pod mussolati pa razume zakon vse tiste podložnike avstrijskih nadvojvod in goriških grofov, ki so stanovali on-

kraj meje beneške države. V prvi vrsti so tu mišljeni Kranjci in Goričani, ki so na splošno imeli z istrskimi mesti, torej tudi s Piranom, največ trgovskih zvez.

XVIII. poglavje VIII. knjige statotov prepoveduje meščanom in prebivalcem Pirana raztovarjati tuje vino in olje ne samo v mestu Piranu, temveč na vsem ozemlju občine. Tak prestop se kaznuje z 20 soldi globe za vsako urno olja ali vina, ki je bilo raztovorjeno. Očitno je, da ta zakon velja za tiste tujce, ki so vozili v Piran južnoistrska in dalmatinska vina in olje. Veliki svet je hotel s tem zaščititi cene lokalnega pridelka vina in olja. To predvsem zaradi tega, ker vinogradništvo ni bilo toliko razvito, da bi dajalo dovolj pridelka in bi mogli tako konkurirati tujemu vinu. Po drugi strani pa je bilo treba ščititi cene olja in vina tudi proti vzhodnim in severnim sosedom občine. Isti zakon namreč pravi, da je pod kaznijo 20 soldov globe za vsako urno prepovedano raztovarjati vino in olje tistih tujcev, ki ga pripeljejo po zemeljski poti. Seveda tu ne smemo misliti na Kranjce, temveč v prvi vrsti na notranje Istrane, Bujčane, Momjančane, Bužečane ter na obalna mesta Izolo in Koper. Ceno vinu in olju je bilo treba držati visoko in zato upravičeno trdimo, da je zakon zaščitil predvsem cene.¹⁷ To nam dokazuje tudi zakon, ki prepoveduje uvoz grozdja in oljk z ozemlja onstran meja piranske občine. Tak prekršek se je kaznoval z globo 20 soldov za vsak uvoženi tovor. Uvažati grozdje in oljke je smel samo piranski meščan in še to le v primeru, če jih je pripeljal s svojih posestev onstran meje. Ta zakon pa dopušča eno izjemo. Tujci, ki so prinašali na prodaj grozdje v koših — s čimer razumemo, da je bilo določeno za tržno maloprodajo —, so bili iz splošnih določb tega zakona izvzeti.¹⁸

Noben zakon pa ni pomagal proti uvažanju tujega olja in vina, kajti še v XVI. stoletju se pojavi borba proti temu. Zato pa je Veliki svet na predlog potestata Zuana Bondumiera, njegovih sodnikov in sindikov ter Sveta dvanajstih za preskrbo 8. decembra 1550 ponovno razpravljal o predmetu. Sklenjeno je bilo, da se v Knjigo popravkov vnese naslednja zakonska določba: »Vsakokrat, ko bi se zvedelo o tujih vinih, ki prihajajo v Piran, naj bodo sindiki prisiljeni to prijaviti gospodu potestatu, da bodo zločinci pravično kaznovani. Kolikor pa bi teh prekrškov sindiki ne prijavljali, naj se kaznujejo z globo 25 lir in naj bodo za vedno izključeni iz vseh javnih služb in iz Velikega sveta.¹⁹ Ta zakon z izredno visoko globo in sankcijo izključitve nam dokazuje, da so tujci vozili in raztovarjali ter prodajali vino

na piranskem ozemlju dokaj pogosto. Zato je bila taka ostrina potrebna. Ne bila bi pa potrebna, če ne bi tukaj šlo tudi za ohraniljo po lokalnih visokih cenah.

Naj navédemo še dva zakona, ki govorita tev in zagotovitev prodaje domačega vina in o orožju. Prvega nahajamo v X. knjigi statutov. V. poglavje te knjige namreč prinaša zakon, ki ukazuje, da ne sme noben piranski meščan ali prebivalec mesta pod nobenim pogojem prodajati niti napadalnega niti obrambnega orožja tujim osebam pod kaznijo 25 malih soldov globe za vsak primer.²⁰ Drugi tak zakon najdemo v drugi knjigi statutov. XIV. poglavje omenjene knjige se v prostem prevodu glasi: »Ravno tako prepovedujemo tako našim meščanom kot tujcem, da bi podnevi in ponoči skrivaj nosili orožje. Sem spadajo sablje, bodala, meči in podobno. Če se tak prekršek ugotovi, se kaznuje z globo 8 soldov, če se je izvršil na občinskem trgu, in z globo 5 soldov, če je bil izvršen izven občinskega trga (t. j. v mestnih ulicah in izven obzidja). Z omenjeno globo se kaznuje vsak posamezen primer. Poleg tega se kaznuje z globo 40 soldov vsak domačin ali tujec, ki nosi brez dovoljenja zvijačne nože. Pod kaznijo 3 malih lir je prepovedana tudi nošnja obrambnega orožja. V takem primeru so zaplenili orožje (Dovoljenje za nošnje orožja je dajal gospod potestat). Družina, t. j. spremstvo gospoda potestata, ki bi kogarkoli zalotilo, da nosi prepovedano orožje in nima za to dovoljenja, naj dobi orožje in tretjino zneska globe, ki jo bo določil potestat. Če bi gospod potestat, ali kdor bi ga v določenem času zastopal, zahteval (od domačina ali tujca), da se naj pusti preiskati in bi omenjeni tega ne hotel, naj bo obsojen na 100 soldov globe. In če bi kak tujec šel v krčmo ali privatno hišo svojega gostitelja in bi nosil dovoljeno orožje, ga naj krčmar ali meščan opozori, da mora pred vhom odložiti orožje. Prekršek se kaznuje z globo 10 soldov. Če bi pa krčmar ali gostitelj izjavil, da ga (ob taki priliki) ni bilo doma, se je dolžan očistiti s prisego.²¹

Če si sedaj pokličemo v spomin razmere, ki so v istem času vladale v Kopru, homo videli, da je bilo stanje približno isto. Tujec, ki je prihajal v Koper po suhem, je moral pustiti orožje v baraki pred Levjim gradom. Seveda je to veljalo v glavnem za Slovence, ki so se leta 1348 udeležili koprškega upora. Toda, če dobro premislimo, drugih tujcev je prihajalo v Koper po tej poti zelo malo. Da pa je bila tujim trgovcem v Kopru prepovedana nošnja orožja, je znano. Tujci pa, ki so prihajali v Koper z morja, so puščali svoje orožje v barki ali v pristanišču. Približno

tako je bilo tudi v Izoli in Miljah, le da v Miljah nekoliko kasneje. Seveda so imeli vsi potestati pravico v izrednih primerih dovoliti tujcem nošnje orožja. In zato je važna končna določba omenjenega zakona, da je bilo treba pred vhom v krčmo ali na stanovanje gostitelja odložiti orožje. To pa iz razloga, da ne bi prišlo do preprirov, ki bi se morda končali s krvavim obračunom. S tem zakonom je torej spet zaščiteno meščan pred tujcem. Po drugi strani pa so se tedanje oblasti bale oboroženih tujcev tudi zaradi javne, t. j. občinske, a skoraj bi rekli, državne varnosti. Med koprskim uporom se je zgodilo, da so bili v mestu oboroženi plačanci Rihemberškega grofa, ki so vsekakor podaljšali upor za nekaj tednov. Ta nevarnost pa ni obstajala samo v Kopru. Oblasti so jo hotele preprečiti povsod, kjer se je le dalo. Za gotovo so vse podobne zakone inspirirali beneški statuti, ki so ravno tako izrecno prepovedali tujcem in domačinom nedovoljeno nošnje orožja.

Kolikor smo do sedaj videli, so vsi omenjeni zakoni v glavnem napisani *proti tujcem* v zaščito domačega prebivalstva. Pa ni popolnoma tako. V nekaterih primerih smo že videli, da zakoni popuščajo nasproti tujcem. To se je dogajalo po vsej verjetnosti zaradi tega, ker je bilo domače prebivalstvo v veliki meri odvisno od trgovine s tujci. Pravzaprav bi bila to dokaj drzna trditev, če ne bi obstajal zakon, ki govori o sodstvu domačinov za prestopke proti tujcem. To je zakon, ki ga vsebuje XVIII. poglavje V. knjige statutov. Oglejmo si ga:

»Ker hočemo dati tujcem, kar jim pristoji, ukazujemo, da v primeru, če bi tujec prišel v Piran z namenom, da bi tožil kateregakoli meščana ali prebivalca mesta Pirana za kak dolg ali kako drugo reč, mora gospod potestat poskrbeti, da bodo proti piranskemu meščanu ali prebivalcu uvedeni tisti zakoni in običaji ter pravila, ki veljajo v njegovi, t. j. tujčevi deželi.«²² Kot vidimo, je to velikanski odstop od prej omenjenih zakonov in določil. Temu pa se ni čuditi, ker so veljali taki običaji skoraj po vsej Južni in Srednji Evropi in še posebej na Jadranskem morju. S tem so si občinske oblasti tedanje dobe zagotovile spoštovanje svojih meščanov na tujem ozemlju. Seveda je tak zakon navadno vseboval tudi nasprotno določilo, kar se dogaja tudi v našem primeru: »Če bi pa gospod potestat zvedel, da v nekem kraju ali zemlji na tujem našem meščanu ni bila od tamkajšnjega gospodstva izkazana pravica nasproti tamkajšnjemu prebivalcu ali meščanu, tedaj omenjeni gospod potestat ne sme poslušati tožbe meščana ali prebivalca tiste

zemlje ali dežele proti meščanu ali prebivalcu mesta Pirana. (V tem primeru) mu tudi ne sme izkazati pravice, temveč mora gledati, da dobi prej svojo pravico naš meščan ali prebivalec.²³

Tudi ta del zakona je popolnoma razumljiv. Odnosi med različnimi mesti med seboj ter odnosi med mestom in tujo deželo so mnogokrat temeljili tudi na zakonitih odnosih obojih prebivalcev med seboj. Zato ni čudno, da so si hotela mesta zagotoviti pravico za svoje ljudi na tujem. K temu so pripomogli zakoni o izmenjavi pravice, kot smo ravnokar videli primer.

Ko smo tako pregledali določbe in zakone piranskih statutov o tujcih, poskusimo vsaj delno opredeliti njihov pravni status v tedanji piranski občini. Najprej moramo ugotoviti, da ločijo statuti tujce v dve temeljni skupini: v prvo skupino spadajo pravi tujci, t. j. tujci, ki veljajo za take v vsej beneški državi. V našem primeru imamo imenovane tovarnike ali mussolate, ki jih izenačujemo s Kranjci, Goričani, morda tudi s prebivalci notranje Istre in Čičarije. To so tisti, ki so prihajali sem zaradi trgovine in so prinašali tovore pšenice in drugih žitaric, ki so jih zamenjavali za sol in druge tukajšnje pridelke. V drugo skupino spadajo tujci, ki jih je smatrala za take samo piranska občina. To so bili prebivalci okolnih istrskih občin t. j. Buj, Umaga, Momjana, Buzeta, Izole in Kopra. Proti tem je piranska občina zaščitila svoje ozemlje, potem ko je bilo že ponovno naseljeno. Prav tako je proti njim zaščitila cene vina in olja, ki so veljale v Piranu in s temi cenami lasne pridelke in trgovino z njimi. Če bi ugotavljali naprej, bi prišli tudi do spoznanja, da so za meščane Benetk veljala drugačna običajna pravila kot na primer za Bujčane in Koprčane. Toda o tem nimamo trenutno namena govoriti. Naj povemo le to, da so jih statuti upoštevali celo bolj kot Pirančane same, saj so beneški plemiči smeli hoditi v procesijah in javnih sprehodih celo pred štirimi sodniki, t. j. takoj za potestatom.

Poleg tega smo srečali v omenjenih zakonih komaj vidno razliko, ki jo statuti delajo med meščani na eni strani in prebivalci Pirana na drugi. To pomeni, da meščan in prebivalec nista v statutih istoveten pravni pojem. Zaradi tega bo treba razložiti tudi to razliko, ki je precejšnja. Naj se zato povrnemo na prvotne uredbe statutov. Videli smo, da so statuti do leta 1502 dovoljevali naselitev na področju savudrijskega Krasa in drugod po občini. Za naselitev je bilo, kot rečeno, potrebno, da se je prišlek vpisal v registre občinske uprave in jamčil, da bo pripeljal

pridelke v Piran. Če upoštevamo še določilo, da mora plačevati vse dajatve, ki so jih plačevali piranski meščani, smo navedli vso potrebno birokratsko pot, ki je bila potrebna za naselitev. S tem da je tujec dobil zemljo, položil jamstva in plačal davke, je dobil pravni status *prebivalca* piranske občine. To je bila torej prva stopnja v lestvici za dosego meščanske časti. Tako je postal *sosed* mesta. Ko si je tujec ustvaril svoje ognjišče v mestu, t. j. ko si je sezidal hišo, se je tej časti še nekoliko bolj približal. Vendar so to čast dosegli le redki, to je tisti, ki so si na ozemlju Savudrije zgradili stancije in dvore, ali pa so dosegli v mestu samem veliko bogastvo. Kljub zatrdilu statutov, da si piranski meščani nimajo kje graditi dvorov ali stancij, lahko trdimo, da teh ni bilo toliko, da bi povzročali tolikšno vznemirjenje, posebno še zaradi tega, ker je bilo vse področje od ceste do morja skoraj popolnoma nenaseljeno, če izvzamemo dve veliki stanciji in nekaj majhnih dvorov. Če upoštevamo še dejstvo, da si ognjišča v mestu tujec ni mogel kupiti, lahko zaključimo, da so meščanstvo dosegli le redki. Primerjava priimkov bi nam povedala, da so to bili v veliki večini Benečani. Zaključek se bo torej glasil, da so se piranski mestni očetje bali novega priliva prebivalstva, ker bi to škodovalo gospodarstvu staroselcev.

Zelo važna za položaj tujcev v občini sta zakona o kupoprodaji posestev in mestnih nepremičnin. Zakona izrecno pravita, da tujec ne sme kupiti na občinskem ozemlju posestva niti na podlagi pogodbe niti na dražbi. Volji umirajočih se pa zakoni ne upirajo. Ravno tako se ne upirajo doti in določeni vrsti darov. Ugotovili smo že, da je moral tujec, ki je dobil zemljiško posest, hišo ali kako drugo nepremičnino, stopiti v sosedstvo z meščani. To bi v današnjem jeziku pomenilo približno isto, kot da je moral postati stalni prebivalec. Deset let bivanja *pod lastno streho, pri svojem ognjišču* je napravilo iz *prebivalca meščana*. Ta rok so v zakonu leta 1549 podaljšali na petdeset let, kar pomeni, da so tedaj smatrali, da se je mestno prebivalstvo obenem pa tudi prebivalstvo občine že dovolj razmnožilo in pomnožilo. Tako moremo reči, da je meščansko čast doseglo res le majhno število tujcev. Bilo pa je med njimi tudi nekaj slovenskih družin.

Pravni položaj prebivalca pa se ni mnogo razlikoval od položaja meščana. Vidna razlika je bila le v tem, da je bil meščan imenovan vedno prej kot prebivalec. Drugače sta bila pred zakonom skoraj popolnoma enaka. To pomeni: če je tujec z darilno pogodbo, doto ali zapuščino dobil v Piranu *lastno*

ognjišče, t. j. če je stopil v *sosedstvo*, t. j. če je postal *prebivalec* mesta, se njegov pravni položaj ni skoraj v ničemer razlikoval od položaja domačina. Toda brž ko je postal tujec enak domačinu, se je njegov položaj nasproti drugim tujcem bistveno spremenil. Če zakon omenja, da meščan ali prebivalec ne sme garantirati tujcu za dolgove nad 100 soldov, pomeni, da stavi prebivalca in meščana v isto vrsto. Tudi za prebivalca, t. j. nekdanjega tujca je tujec oseba, pred katero zakon svari, češ da bi globlji odnosi z njim mogli škodovati ne samo njemu, temveč tudi mestu. Zato se mesto zavaruje s tem, da odreka garantu vsako pomoč in zaščito. Isti namen ima tudi določilo, s katerim je meščanom in prebivalcem prepovedano biti glavni plačnik tujčevih dolgov. Prav zaradi tega ni smel biti tujec garant za desetine. Namen vseh teh določil je jasen: nezaupanje do tujca, ki mu piranski zakoni niso mogli vedno do živega, ker je redko prihajal. In isti namen imajo tudi določila o prepovedi odtujevanja pogodb, zadolžnic in drugih papirjev, ki bi se lahko pojavili v kakršnikoli pravdi. Tujec je torej bil v našem mestu nezaščiten, vse dokler ni stopil v *sosedstvo*, t. j. dokler ni postal stalni prebivalec. Izjema je bila za tiste tujce, ki so tožili domačine zaradi dolgov.

Bolj kot prave tujce je zakon udaril občinske sosede. Prepoved paše in obdelovanja savudrijskega Krasa in Kaštela je veljala predvsem za občine Umag, Buje, grofijo Momjan, Buzet, Izolo in Koper. Predvsem so tu Buje, s katerimi so bili Pirančani stalno

v slabih odnosih. Tu ni veljalo niti pravilo, da so Bujčani »podložniki gospoda doža in beneške države.« Iste sosede s posebnim podarkom na občini Izola in Koper so zadeli zakoni o olju in vinu. Mejni spori med Izolo in Piranom so bili dokaj pogosti. Izola pa je bila v vinogradništvu in oljarstvu bolj razvita. Mogla si je torej dovoliti nižje cene. Tako tudi Koper. Zato pa najdemo v Piranu ostro borbo proti uvozu olja in vina: zaščititi je bilo treba piranske cene. Tudi tu ni prišlo v poštev pravilo, da so ti sosede podložniki Benetk, ker bi škodovalo mestnemu gospodarstvu. To pa je moglo biti našim meščanom samo v stimulacijo, da so razvili svoje vinogradništvo in oljarstvo do višje stopnje.

Vendar je določilo o izmenjavi pravice mnogo pripomoglo k temu, da so bili odnosi med tujci in meščani znosni, čeprav je najbrž veljalo samo za prave tujce. Te so Pirančani mnogo bolj upoštevali kot svoje sosede, čeprav so bili ti »podložniki gospoda doža«.

OPOMBE

1. Liber correctionum, novum legum itd. Venetijs 1606. str. 62 tergo, 65 in 65 tergo. — 2. Liber statutorum communitatis Pirani. Venetijs 1606. str. 123. — 3. Glej listini iz leta 1356 in 1364 v Grisonijevem arhivu v Kopru. — 4. Knjiga statutorum iz leta 1384. Knj. IX. Pogl. 1. — 5. Glej op. št. 1. — 6. L. C. str. 52. — 7. L. S. str. 113. Knj. VIII. pogl. IX. — 8. L. S. Knjiga VI. pogl. XIX. str. 88. — 9. istot. — 10. L. S. Knjiga VI. pogl. XX. str. 89. — 11. L. S. Knjiga V. Pogl. XV. str. 65–66. — 12. L. S. Knjiga V. Pogl. XXXVIII. str. 76. — 13. L. S. Knjiga V. Pogl. XVII. str. 66. — 14. L. S. Knjiga VI. Pogl. XVIII. str. 67. — 15. L. S. Knjiga VII. Pogl. X. str. — 16. L. S. Knjiga II. Pogl. XXIII. str. 40. — 17. L. S. Knjiga VIII. Pogl. XXVIII. str. 120. — 18. L. S. Knjiga VIII. Pogl. 121. — 19. L. C. Pogl. LX. str. 57. — 20. L. S. Knjiga X. Pogl. V. str. 154. — 21. L. S. Knjiga II. Pogl. XIII. str. 57. — 22. L. S. Knjiga V. Pogl. XVIII. str. 72. — 23. L. S. istotam.

